

Petdeseta obletnica '68

Ciril Baškovič

Katera vprašanja si lahko petdeset let pozneje, negotovega spomina, brez ohranjene dokumentacije in študijske obravnavne, izhajajoč iz aktivnosti le v prvem obdobju gibanja 68–72, še dostojno postavimo? Predvsem dve, kanim, in sicer o tedanjih dejstvih, kar je z zbornikom iz 1982 in nekaj študijskimi članki že dokaj predočeno, ter najbolj intrigantno, kakšne so posledice gibanja, zlasti če segajo do dandanes.

Oboje bom povezal v preplet dejstev in hipotez.

Mislim, da je koristno razločevati celotno gibanje v dve obdobji: leti '68 in '69 ter leta '70, '71 in '72. Pozneje menim, da je usahnilo v prilagoditvah tedanjim institucijam, se umaknilo iz polja javnega zanimanja zaradi oblastniških obračunov v letih '73 in '74 ter preusmeritve pozornosti aktivnejših študentov nazaj v študij in vse bolj osebne poglede na karijerne pozicije v družbi na začetkih, tako se zdi z nazajnim pogledom, njenega postopnega razkranjanja.

V prvem obdobju, tedaj sem bil leto dni predsednik upravnega odbora Skupnosti študentov ljubljanske univerze, bi izpostavil naravo gibanja, legitimizacijo povečane svobode v konstituciji gibanja in odnos do oblasti oz. družbenega sistema.

O naravi gibanja pravijo, da je bilo, v primerjavi recimo s tujimi in pri nas z beograjskim, nekako sindikalistično. Res, po rezultatih sodeč, v precejšnji meri, kajti povzročilo je izboljšanje zdravstvenega zavarovanja študentov, kar je bilo

pomembno predvsem za tiste iz nižjih socialnih slojev, izboljšanje študentskega materialnega standarda, torej pospešeno gradnjo domov, z nekaj zamude tudi povečanje števila štipendij. Na sami univerzi so študentje postali malo bolj upoštevani. Dologoročnejšega pomena je bila tudi vzpostavitev študentskega radia, tu v naselju, ki je začel oddajati na dan zmage maja '69. Radio so tehnično in organizacijsko postavili študentje sami, predvsem v okviru ŠOLTA. Projektni vodja je bil poznejši strojni inženir Jože Šlander.

Liberalizacija duhov je imela vsaj dve plati: skupnost študentov je dejansko delovala v prepletu akcijskih odborov ali zborov, deloma po fakultetah, bolj po študentskih domovih in celo v posamičnih pokrajinskih klubih, z dvostopno delegatsko skupščino. V prvem letu je bil poudarek nedvomno na strani popolnoma proste gibanjske iniciative študentov. Statut Študentske skupnosti, ki je bil sicer po prvem neuspelem poskusu sprejet menda šele leta '71, pa je zborom dajal celo večjo moč formalnega odločanja kot glasovanju na skupščini, odvisno od števila udeležencev zborov.

Sam sem pozneje, v neki debati predvsem z nekaj odličnimi starejšimi študenti tedanje FSPN, slišal zaskrbljene trditve, da smo s tem odprli pot za frakcionaško zbiranje in vplivanje na odločanje, beri zametke tega, kar so stranke. Formalno bi bilo težko temu oporekali, a vsaj v prvem obdobju, če sem prav spremljal še poznejša leta, česa takega vsaj v razviti in javno razodeti obliki ni bilo prisotnega.

Obratno, prisoten je bil občutek osvobojenosti pri debatah in zahtevah, kritične distance do oporekanih družbenih pojavov in nekoliko povečanega individualizma, ki pa je iskal akcijsko moč v povezavah v skupine.

V odnosu do oblasti, tako pravijo moje, vsekakor zamejene izkušnje, je gibanje od oblasti, ne da bi pri tem navajalo, kako se naslanja na Zvezo komunistov (to je bil tedaj pričakovan pravorek), vsebinsko kritično zahtevalo izpolnitve obljub socializma, zlasti pravičnosti in delitve po sposobnosti, beri rezultatih dela, hkrati pa prek svojih predstavnikov vstopalo v dialog z oblastjo. Ta si je v Sloveniji izbrala pot komuniciranja, ta zlasti velja za Izvršni svet RS, torej vlado z bolj razumljivo besedo, kjer je izrecno pooblastilo za tovrstno komuniciranje imel podpredsednik vlade dr. Hočevar. Dialog je tekkel na razne načine tudi s tedanjo Zvezo komunistov na univerzi, tedanjo mladinsko organizacijo na republiški ravni itd. Na sestankih organov, z osebnimi srečevanji, recimo v skupni hiši

Kazine, prek glasil, zlasti Tribune, popolnoma nedvomno pa so oblasti imele še posebne kanale poizvedovanja, svoje tovrstne bolj odkrite ali bolj prikrite službe, tudi s sodelavci med študenti.

Nastala pa je še ena posebnost. Študentska skupnost je dobila možnost, da kandidira ljudi za delegate v zborih tedanje republiške skupščine. Vsaj dva kandidata, morda več, sta na občih volitvah v ljubljanskih volilnih okrožjih tudi uspela, med tema se spomnim Toneta Remca, ki je svojo poslansko vlogo vzel zelo zares in vneto sodeloval z organi študentske skupnosti. Spomnim pa se tudi razočaranja kandidata Dimitrija Rupla, ki mu na viškem volilnem okrožju tak met ni uspel. Postal pa je glavni urednik Tribune.

Ne gre kajpak brez omembe na pol sporadičnega dogodka, ko je Univerzitetni odbor Skupnosti študentov sklenil, da skupnost, katere član je bil vsakdo s študentskim indeksom, najsi je bil v njej aktiven ali ne, ne bo član tedaj državno centralizirane Zveze študentov Jugoslavije. Vojko Antončič je sporočilo nesel v Beograd, in akoravno smo izrazili željo po sodelovanju, je bilo sporočilo slabo sprejeto v tedanjem najožjem državnem vrhu. Zahtevali so pojasnila, tekla so neposredno iz Skupnosti študentov in prek partije, a zadeva ni pripeljala do sankcij. Kakor je bilo moč izvedeti nekaj pozneje, tudi ali morda predvsem zaradi naklonjenega posredovanja tedanjega vodje univerzitetne partije, Staneta Dolanca. Mimogrede, tedaj ga je ločilo še nekaj let do silovitega vzpona, nekateri pravijo kar na drugo mesto moči takoj za Titom. In takrat se je rodil, po dejanjih sodeč, drugačen Dolanc.

Zbor študentov 6. junija 1968 v študentski menzi in septembrske demonstracije proti zasedbi Češkoslovaške

Gibanje leta '68 se ni pojavilo iz nič, bilo je polno posamičnih dogodkov, nedvomno sta najmočnejše odmevala med študenti in širšo javnostjo zbor morda do tri tisoč študentov 6. junija v študentski menzi v naselju in zborovanje septembra proti zasedbi Češkoslovaške. Prvi je izrazil kvintesenco leta '68. Drugi pa pove naknadnemu opazovalcu vsaj dvojje: študentje so, tako kot velika večina tedanjega jugoslovanskega prebivalstva, podprli obrambo Jugoslavije in s tem na nek način v temelju izrazili lojalnost sistemu, ki so mu sicer izrekli ostro kritiko, da ne realizira obljub samoupravnega socializma, in oblasti so si ob tem kar malo oddahnile. Po

drugi strani pa so izrazili podporo svežim, prenovitvenim idejam češkoslovaškega socializma človeškega obraza. Prepričan sem, da nas je tedaj kar precej menilo, da bi drugačna razvojna pot Češkoslovaške odprla nove perspektive humanizma in tudi podprla zahteve po preobrazanju socializma v Jugoslaviji. Češkoslovaška je vendarle bila še vedno ena gospodarsko in kulturno bolj razvitih evropskih držav, z močno inteligenco in vseljudsko podporo za prehod v drugačen, bolj človeški socializem. Zasedba Češkoslovaške je zato hkrati veljala kot ukinitev enega od obetov za modernizacijo socializma, morda je prav ta epizoda zaznamovala prehod v drugo fazo gibanja, bolj odmevno zaradi demonstracij v javnosti, bolj živopisno zaradi povečane vloge sproščenega liberalizma v obnašanju in izkazovanju oziroma nastopanju subkultur, tematike, ki so bile nekajkrat predmet in povod študentskih nastopov, pa so bila nezadovoljstva z določenimi zunajpolitičnimi potezami Jugoslavije, a so z njihovo kritiko pravzaprav kritizirali ravnanja domačih oblasti.

Vendar sem to drugo obdobje le spremljal od strani in so njegovi akterji bistveno bolj pristojni za spominjanja in razlaganja.

Zaključna misel

V letih '68 in '69 so študentje terjali realizacijo boljšega življenja za vse, kajpak tudi zase. Mislim, da je prišlo do postopnega prevoja od zahtev in pričakovanj po izboljšanju sistema k pričakovanjem in nato zahtevam po njegovi spremembi šele po političnih spopadih elit sredi sedemdesetih let, po neugodnih gospodarskih gibanjih osemdesetih in očitni nacionalistični tekmi za premoč in oblast na koncu Jugoslavije. Slovenija je izkoristila enkratno časovno okno priložnosti, a večina v pričakovanju nacionalne svobode ni opazila, da prihaja tudi do bolj temeljite spremembe sistema, kot so molče predpostavljali. Sedaj si nas je že precej udomačil.

Kaj je k temu prispevalo tedaj že dvajset let oddaljeno gibanje? Stvar za resne študije, meni pa dve amaterski hipotezi:

- Gibanje je prispevalo, skupaj z drugimi dejavniki, kot je bila relativna odprtost Jugoslavije do Zahoda in sveta, delovanje močnih intelektualnih jeder za družbeno modernizacijo, prebujanje podjetništva itd., k individualizaciji, kritični distanci in k zatekanju v narodnostno in regijsko kolektiviteto; to so ugodne predpostavke za družbeno spremembo stran od klasičnega socializma in prevlado potrošniške mentalitete sedanjosti.

- Kakšna ideja gibanja, predvsem pa modalitete kritičnosti in akcijskosti so se po eni strani prenesle na nove generacije v mladinski organizaciji, ki je odigravala pomembno vlogo pri razpadanju Jugoslavije in nastajanju Slovenije. Po drugi strani pa je nekaj oseb iz časa gibanja pozneje odigralo vlogo v krogih Nove revije ipd., tistih oseb, ki so bile aktivne v študentskem gibanju, a so se nato zavestno opredelili proti Jugoslaviji in socializmu ter za nov družbeni sistem v samostojni Sloveniji.

Pota zgodovine so nedvomno mnogo bolj zapletena, s tem naj se ukvarjajo znalci, kajti zainteresiranci za interpretacije, tudi svojih vlog, se bodo itak. Tudi danes kdo.

Petdeset let pozneje - Študentsko naselje, 6. junija 2018.

Sedijo od leve proti desni: Drago Ščernjavič, Peter Pal, Pavle Kristan, Edi Štefančič, Vinko Zalar. Stojijo v prvi vrsti od leve: Pavle Čelik, Dušan Semolič, Andrej Ule, Peter Kovacič Peršin, Franci Pivec, Duba Sambolec, Cvetka Hedžet Toth, Milenko Vakanjac, Ciril Baškovič; v drugi vrsti: Robi Kroflič, Lenart Šetinc, Pavle Zgaga, Darko Štrajn, Lev Kreft, Pavle Gantar, Lado Planko.